

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

AYDIN, S. (2021). Beşiktaş Muhafızı Müşir (Yedi-Sekiz) Hasan Paşa Hayatı ve Askerî Faaliyetleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (2), 547-578.

Beşiktaş Muhafızı Müşir (Yedi-Sekiz) Hasan Paşa Hayatı ve Askerî Faaliyetleri^(*)

Salim AYDIN (**)

Öz: Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında İstanbul Beşiktaş'taki saraylarda ikamet eden padişahlardan Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid döneminde karakol muhafızlığı yapan, Beşiktaş'ın emniyetinden sorumlu Müşir Hasan Paşa'yı ele almaktadır. Hasan Paşa'nın doğduğu şehir Çorum'dan, vefat ettiği İstanbul Beşiktaş'a kadar olan siyasi ve sosyal süreçler çalışmada anlatılmaya, ayrıca Hasan Paşa'nın bilinmeyen yönleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Paşa hakkında yazılan ancak akademik bir dayanağı olmayan konulara da çalışmada yer verilmiştir. Hasan Paşa, vefat ettikten ve II. Abdülhamid tahtan indirildikten sonra da gündem olmaya devam etmiştir. Paşanın, Beşiktaş Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinde bulunan türbesinin kaldırılması ve mezarının taşınması için İttihat ve Terakki mensupları çalışmalara başlamış, bu konu ile ilgili 1915 yılında Padişah Mehmet Reşad, Sadrazam Mehmet Said Paşa ve Evkaf Nazırı Hayri'nin imzaladığı bir irade çıkmıştır. Ayrıca, paşanın yaşadığı dönemde, Osmanlı arşiv kaynaklarında ve literatürde 1940'lı yıllara kadar "Beşiktaş Muhafızı" tabiri kullanılmasına rağmen, daha sonraki süreçte "Yedi-Sekiz" lakabının kullanılması araştırma konumuz olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beşiktaş Muhafızı, Çırağan Vakası, Abdülaziz, II. Abdülhamid, karakol, Müşir

The Life and Military Activities of Mushir (Marshall) Hassan Pasha (the Seven-Eight), the Guard of Beşiktaş

Abstract: This study concerns Mushir (Marshall) Hassan Pasha, who officiated as a police-station guard, being responsible for the security of Beşiktaş, during the periods of Sultan Abdulaziz and Abdulhamid the Second, of those sultans that lived in the palaces in Beşiktaş, Istanbul, during the final century of the Ottoman State. The study also deals with the political and social processes from the City of Çorum, where Hassan Pasha was born, to Beşiktaş, Istanbul, where he died, as well as the unknown traits of Hassan Pasha. Furthermore, the study includes some issues that were written - but lack an academic basis - about Hassan Pasha. In fact, Hassan Pasha remained on the agenda even after he had passed away and Sultan Abdulhamid the Second had been dethroned. The members of the Committee of Union and Progress took steps in direction for the demolition of the Pasha's tomb in the Hazirah (Burial Area) of Hayreddin Barbarossa Pasha in Beşiktaş and the removal of his grave to another place, in which respect, a decree was found, which had been signed in 1915 by Sultan Mehmet Reshad, Grand Vizier Mehmet Said Pasha and the Minister of Foundations, Hayri. What is more, that although the term 'Guard of Beşiktaş' had been used for Hassan Pasha during his life as well as in the Ottoman archival resources and literature until 1940's, the title 'the Seven-Eight' began to be used for him in the later process was a subject of our research.

Keywords: Guard of Beşiktaş, Çırağan Incident, Abdulaziz, Abdulhamid II, police station, Mushir (Marshall).

^{*}) Bu çalışma, 27-29 Kasım 2020'de Beykoz Sempozyumunda sunulan bildiriden sonra ulaşılan yeni belge ve bilgilerle genişletilmiş halidir.

^{**}) Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü (e-posta: saydin4@msu.edu.tr) ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2717-4938

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

Makale Geliş Tarihi: 05.02.2021

Makale Kabul Tarihi: 16.05.2021

I. Giriş

Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa, Çorum ili Gülabibey mahallesi, Kayış Köprü sokakta, Han Cami'nin güneyindeki evde 1832 yılında doğmuştur. Orta halli bir ailenin çocuğu olan Hasan Paşa'nın babası kılıç ustası Hacı Mustafa, annesi Kezban Hanım'dır. Çorum'da lakabları "Mavraloğulları" olmakla birlikte arşiv kaynaklarında "Uzun Aliağazadeler" olarak geçmektedir (BOA. DH. SAİD.d. 22/181; Erkoç, 2015: 23). Babası Çorum'un Kuşsaray köyündendir (Solak, 2020: 19). Baba mesleğinden dolayı halk arasında "Kılıççıoğlu" diye bilinmişlerdir (Tercümanı Hakikat, 1904, nr. 8447) Paşanın kendisinden küçük Osman ve Ömer adında iki kardeşi vardır (Erkoç, 2015: 23-24). Paşa, Çorum'da sıbyan mektebine gitmiş Kuran-ı Kerim eğitimi almıştır (BOA. DH. SAİD.d. 22/181). Gençlik yıllarında babasının yanında kılıç yapma işiyle meşgul olmuş, ava merak sarmış, Çorum'un önde gelen avcıları Demir Ağa, Hulusi Bey ve Ayaz Bey ile yarışır hale gelmiştir (Tombuş, 1945: 1539).

Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın gençlik ve askerliğinin ilk dönemleri hakkında, Nuri Uğur tarafından 1942 yılında kaleme alınan "Çorumlu Hacı Hasan Paşa" adlı makalede; paşanın gösterişli bir yapısı olduğu, askerliğini İstanbul muhafız alayında yaptığı, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında yapılan (1853-56) Kırım Savaşı'na katıldığı yazılmıştır. Paşanın bu savaşta Osmanlı ordusu ve Başkomutan Ömer Paşa ile birlikte Kırım Yarımadası'nda Gözleve yakınlarında Ruslara karşı savaştığı ayrıca vurgulanmıştır (Uğur, 1942: 1096). Nazmi Tombuş ise 1945 yılında yazdığı "Beşiktaş Muhafızı Müşir (Mareşal) Hacı Hasan Paşa" makalesinde; Hasan Paşa'nın, Kırım Savaşı'nda Karadeniz kıyısında bulunan Anapa'da Ruslara karşı savaştığı ve büyük başarı kazandığını yazmıştır (Tombuş, 1945: 12). Hem Nuri Uğur'un hem de Nazmi Tombuş'un 1940'lı yıllarda kaleme aldığı makalelerdeki bilgilerin akademik bir dayanağı bulunamamıştır. Arşiv kaynaklarında, paşanın, sadece Rus savaşına katıldığı yazılmaktadır (BOA. DH. SAİD.d. 22/181). Zikredilen yazarların çalışmaları, Çorumlu hemşerilerini tanıtmaya adına, kaynağı belli olmayan ve 20'li yaşlarda sıradan bir asker olan Hasan Paşa için, daha sonraki dönemlerde yaptığı başarılı görevlerin alt yapısını doldurma kaygısı olarak değerlendirilebilir. Makalelerde Hasan Paşa'nın Çorumlu olmasından dolayı, paşanın ilk askerlik yıllarına ait verilen ve devamındaki bilgiler daha sonraki dönemlerde Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa ile ilgili yazılan makale ve kitaplarda daha fazla yanılığa düşüldüğü yargısını güçlendirmektedir. Bunlardan bazıları;

Ethem Erkoç'un kaleme aldığı "*Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi*" kitabının 28. ve 29. sayfalarında, "*Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa komutasındaki bu Osmanlı birliği içinde Çorumlu bir er vardı. Adı, Hacı Hasan idi. Hasan, Osmanlı ordusunu büyük bir felaketten kurtarmıştı. Üç Rus fedaisini tek başına yakalamış ve onları kısıvrak bağlamıştı. Onlar ceza görürken Hasan unutulmadı. Göğsüne 'İftihar Madalyası' takıldı*", cümlelerini kurarak kaynak olarak Ziya Şakir'in "*Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler*" kitabının ikinci cildi 162. sayfa verilmiş, ancak zikredilen kitap 159 sayfadır. (Şakir, 1943: 159; Erkoç, 2015: 28-29). Erkoç'un zikrettiği

yazılması dolayısıyla karışıklık meydana gelmiştir. Diğer bilgiler literatür ile karşılaştırıldığında Hasan Paşa'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Belgede, Paşa'nın Çorum'da 1248 yılında doğduğu, sıbyan mektebinde Kuran-ı Kerim eğitimi aldığı, askerlik süreçleri rütbeleriyle beraber yazılmıştır. Bunlara ilaveten paşanın katıldığı savaşlar ve aldığı madalyalara da yer verilmiştir. Zaptiye Nazırı Kamil Bey 1889 yılında, Hasan Paşa'nın cesur ve ümera-yı askeriyeden olduğunu ve vazifesini en iyi şekilde yaptığını tasdik etmiştir. Bu belge, Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa hakkında araştırma yapan Prof. Dr. Ufuk Gülsoy'dan temin edilmiştir. Hocama paylaşımından dolayı teşekkür ederim (Kaynak: BOA, DH. SAİD.d., 22/181).

II. Hasan Paşa'nın Komutanlık Dönemi ve Karakol Muhafızlığı

Hasan Paşa, Sırp isyanlarının artmasıyla 7 Haziran 1876'da Sırp muharebesinde yer almış, Niş fırkasında birinci mirliva (Tuğgeneral) olmuştur. Daha sonra 20 Aralık 1876'da Ardahan Askeri firka komutanlığı hizmetine mirliva olarak tayin edilmiştir (BOA, DH. SAİD.d., 22/181; Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1996: 15). Mehmet Arif de, Ardahan'daki komutanlardan Mirliva Ali Paşa'nın esir düştüğünü, Hasan Paşa'nın kafasından yaralandığını Osmanlı ordusunun Ardahan cephesinde savaşı kaybetmesiyle paşanın, diğer subaylarla beraber Livana kasabasına kadar çekildiğini yazmıştır (Mehmet Arif, 2006: 212). Namık Kemal ise Osmanlı-Rus Savaşı'nda II. Abdülhamid tarafından Rumeli Ordu Komutanı Süleyman Paşa'nın yenilgiden sorumlu tutulduğunu, ancak aynı savaşta Ardahan faciasından sonra Zaptiye Hasan Paşa'ya, II. Abdülhamid tarafından memuriyetler, nişanlar ve rütbelere verilerek ödüllendirildiğini yazarak cezanın Süleyman Paşa'ya kesilmesinin hak ve insafa sığmadığını ifade etmiştir (Namık Kemal'den Mektup Var, 2008: 131). Bu durum Genç Osmanlıların daha sonra da İttihat ve Terakki üyelerinin Hasan Paşa'ya bakışının ilk göstergesi niteliğindedir. Namık Kemal gibi Tercümanı Hakikat ve İkdam gazeteleri de Hasan Paşa için Zaptiye memuru tabirlerini kullanırken. Osmanlı Arşivi vesikalarında paşa daha çok Beşiktaş muhafızı olarak geçmektedir (İkdam, 1904, nr. 3722; Tercümanı Hakikat, 1904, nr. 8447). Bu durum toplumdaki Hasan Paşa algısını ortaya koymaktadır. Osmanlı ordusunun geri çekilmesi sonucu; Aksun, yazdığı eserde Hasan Paşa için "*Ömründe askerlik etmemiş, kumanda nasıl edilir bilmez bir nâzenin*" olarak nitelendirmiştir (Aksun, 1994: 281). Osmanlı tarihi ile ilgili dört ciltlik eser ortaya koyan Aksun'un, Hasan Paşa hakkında yeteri kadar malumata sahip olmadan böyle bir hüküm vermesi dikkati çekmektedir.

Hasan Paşa, Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) İstanbul'da Beşiktaş karakol komutanlığında görev almıştır. Abdülaziz'e bağlılığı ile bilinen Hasan Paşa, II. Abdülhamid'in veliaht olduğu dönemde, veliaht, Hacı Osman Bayırı'ndaki Kudrettepe Köşkü'nden, Balmumcu Çiftliği'ne giderken Hasan Paşa önüne çıkmış, Abdülhamid'in yoldan geçmesine müsaade etmemiştir. Bunun üzerine II. Abdülhamid kendisinin ikinci veliaht olduğunu ifade etmiş, Hasan Paşa, kendisinin padişahın adamı olduğunu, veliaht tanımadığını ifade ederek Abdülaziz'e sadakatini belli etmiş, bu durum II. Abdülhamid'in padişahlığı döneminde Hasan Paşa'nın Beşiktaş Muhafızı olmasında önemli bir rol oynamıştır (Birinci, 1972: 59-60).

Fotoğraf 2: Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa (Kaynak: İrcica Kütüphanesi Yer Nr: FEÖ.00.03.54, Demirbaş Nr: F119539, C.1.)

Paşa, her ne kadar Abdülaziz'e gönülden bağlı olsa da, Abdülaziz'in tahtan indirilme hazırlıkları yapılırken bu durumdan haberi olmamıştır. Ancak, Abdülaziz, tahtan indirilmeden yaklaşık 25 gün önce İstanbul'da bir hareketlenme olduğunu yanında bulunanlara söylemiş, hatta tedbir olarak Velihaht V. Murad, iki hafta sıkı göz hapsine alınmıştır. Velihaht Murad'ı daha sıkı takip etmek amacıyla zaptiye tabur ağası Hasan Ağa, Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa ve dönemin silahşörlerinden Kalkandelenli Aziz Bey, Beşiktaş ve Feriye sarayları civarında geceleri dolaşarak çevreyi kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Hasan Paşa'nın gece gözlemlerinin devamlı olmadığı eczacı Pavlaki ve doktor Kapoleon tarafından Namık Kemal'e aktarılmıştır (Süleyman Kani, Akşam: 10). Ancak Abdülaziz'in tahtan indirilmesinde önemli rol oynayan Serasker Hüseyin Avni Paşa ve ekibi, Çırağan Sarayı'na çıkarma yapıldığı zaman Hasan Paşa'nın durumunun ne olacağı konusunu dikkate almışlar, bunun için Süleyman Paşa'yı görevlendirmişlerdir. Süleyman Paşa, Çırağan Olayı'nın olduğu gece Harp Okulu'na gelmiş, subayları toplamış, Abdülaziz'in devletin önemli işlerini, düşmanları olan Ruslara teslim ettiğini, hilafetin dahi Rusların eline düşme ihtimalinin bulunduğunu, bu yüzden padişahın tahtan indirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum subaylar arasında büyük heyecan oluşturmuştur (Hafız Mehmet, 1978: 68-70). Paşa, bu konuşmasından sonra emrindeki subaylarla sabah beş sularından itibaren Velihaht dairesi önünden Beşiktaş Caddesi'ne kadar olan yolları tutmuş, Velihaht Murad Efendi dairesi dış kapısının iki tarafına Harbiye taburundan birer bölük yerleştirilmiştir (Sedes, 1946:

35). Süleyman Paşa, daha sonra güneş doğmadan Mirliya Hasan Paşa ve ona bağlı bulunan zaptiye askerlerinin silahlarını toplattırması, direnmek isteyen subaylar tutuklanmıştır (Mahmud Celâlettin, 1983, s.112). Veliht Murad Efendi padişah olmuş, Abdülaziz tahtan indirildikten sonra Hasan Paşa memleketi Çorum'a dönmüştür. II. Abdülhamid'in (1876-1909) tahta çıkmasıyla Hasan Paşa tekrar göreve çağırılmıştır (Akşit, 2014: 269). Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıktığı dönemde Yıldız Sarayı etrafında yeni kışlalar yapılmıştı. Paşa, bu kışla binalarından birinde belirli bir dönem ikamet etmişti (Tuğlacı, 1981: 290). Hasan Paşa karakol komutanlığına getirildikten sonra görev yaptığı karakol Beşiktaş Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi sağ tarafındaydı. Belediyenin Barbaros Türbesi için yaptığı düzenlemeler esnasında çevredeki binalarla birlikte Hasan Paşa Karakolu da yıkılmıştır (Çımlı, 1947). Paşanın karakol komutanlığı sırasında farklı olaylar da vuku bulmuş onlardan birisi; II. Abdülhamid döneminde V. Murad'ın Çırağan Sarayı'nda ikamet ettiği sırada Paşabahçe'ye bidonlarla gaz götüren bir taka, sert hava şartlarından dolayı alabora olmuştur. O dönemde Çırağan Sarayı'nın önünden hiçbir deniz vasıtasının geçmesine müsaade edilmezken, alabora olan takanın tayfaları yüzerek Çırağan Sarayı rıhtımına çıkmışlar, bu tayfalar, muhafızlar tarafından tutuklanarak Beşiktaş karakoluna götürülmüşlerdir. Paşa tayfaları sorgulamış, sorgu esnasında paşa tarafından bazı yanlış anlamalar, fıkra şeklinde anlatılmaya çalışılmıştır (Bumin, 1951: 1113).

Fotoğraf 3: Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın karakolu, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi sağ tarafta bulunmaktaydı. Karakolun bulunduğu alan günümüzde meydan konumundadır. Arkada iskele görülmektedir.

(Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net/5819/besiktasta-bulunan-barbaros-hayrettin-pasa-turbesi-yani-yedisekiz-hasan-pasa-karakolu-ve-mihrisah-valide-sultan-cesmesi-1935>)

II. Abdülhamid'e itaati ile bilinen paşa, 20 Mayıs 1878 tarihinde V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak için Ali Suavi'nin başı çektiği Çırağan Olayı'nın bastırılmasında önemli rol oynamıştır. Ali Suavi "*Sarıklı ihtilalci*" ve yanında bulunan, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rumeli'den kaçarak İstanbul'a sığınmış muhacirlerden oluşan bir grupla Çırağan rıhtımına gelmişler (Uzunçarşılı, 1944: 79), camları kırarak "*Padişahım çok yaşa!*" nidalarıyla içeriye girmişlerdir. Ali Suavi, V. Murad'ı tahta çıkarmak için ikna etmeye çalışırken bunu öğrenen Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa, karakoldaki adamlarıyla saraya gelmiş, elindeki sopayla Ali Suavi'nin kafasına vurarak ölümüne neden olmuştur (BOA. Y.EE., 23/26; Danişmend, 1961: 312-313; Küçük, 1993: 307; Sedes, 1952:1144; Şapolyo, 1961: 434; Şakir, 1943: 126-127; Süleyman Tevfik, 2011: 26; Kırmızı, 2012: 19). Çırağan Baskını bir romana konu olmuştur (Tombuş, 2005: 1-222).

Fotoğraf 4: Hasan Paşa'nın Çırağan Vakası ile ilgili gelişmeleri anlatan varakası (Kaynak: BOA. Y.EE., 23/26).

Paşaya, ihtilal girişiminde bulunan Ali Suavi ve yanındakilere karşı verdiği mücadeleden dolayı II. Abdülhamid tarafından 27 Mayıs 1878'de birinci dereceden Mecîdî Nişanı verilmiştir. Sonraki hizmetlerinden dolayı ise 15 Ocak 1881'de feriklik (Tümgeneral) rütbesi, 16 Ekim 1882'de birinci rütbeden Şeref Nişanı, 1886'da İmtiyaz altın ve gümüş madalyaları (Y.PRK.SGE., 2/83), Sırp muharebesi madalyası, 23 Mayıs 1890'da Murassa Osmanlı Şeref Nişanı tevcih edilmiştir. Yine 1900 yılında müşir rütbesi ihsan buyrulmuştur (BOA. DH. SAİD.d., 22/181;Tercümanı Hakikat, 1904, nr: 8447; Boydak, 2016: 515). Hasan Paşa müşir olduktan sonra Yıldız Sarayı'ndaki selamlık merasimlerini iyice kontrol eder duruma gelmiş, selamlık merasimlerinde kimse Hasan Paşa'ya müdahale edememiştir (Sadri Sema, 2002: 121). Ancak, Hasan Paşa'nın müşirliği mektepli değil, "Alaylı" askerlik sınıfına girmektedir. Müşirlik ve feriklik gibi unvanlar II. Abdülhamid döneminde sadık kimselere verilmiştir. Yani Hasan Paşa, gerçek anlamda mektepten yetişmiş bir asker ve komutan değildir. Normal şartlarda sıbyan (ilkokul) mektebine bitirmiş birisi paşa veya müşir olamaz.

Fotoğraf 5: Mahmil-i Şerifin (Surre Alayı) Yıldız Sarayı'ndan hareketi esnasında yapılan merasimde Hasan Paşa önde ve ortada elleri bağlı bir şekilde beklemektedir. (Kaynak: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer Nr: NEKYA77923/18, Bu fotoğrafın yayın yılı İrcica kütüphanesinde 1900 yılı olarak verilmiştir. Bkz. Yer Nr: FAY.44.21.22)

III. Hasan Paşa'nın "Ser Hafıye-i Şehriyari" Unvanı Alması

Hasan Paşa, Beşiktaş Muhafızı olmanın yanında, kendine bağlı hafiyeler sayesinde II. Abdülhamid'e jurnal de yetiştiriyordu (Kırımî-zâde Mehmet Neş'et Efendi, 2008: 31,36). Bunlardan birisi, Ermenilerin 26 Ağustos 1896 tarihinde Galata'daki Osmanlı

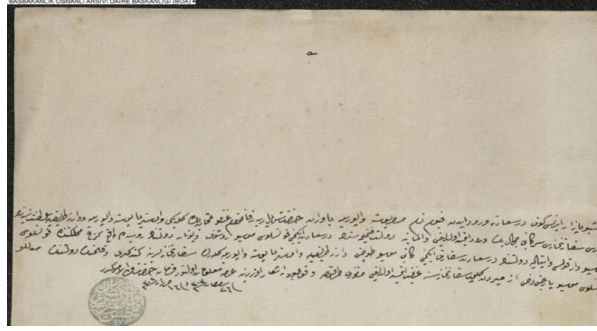
Bankası Baskını'nda, ilk defa bomba kullanmaları haberini Sultan Abdülhamid'e vermiş olmasıydı. Bu durum sultanı telaşlandırmıştı. Saldırıda asker ve halktan insanlar ölmüştü. Çünkü o zamana kadar İstanbul halkı bombanın ne olduğunu bilmiyordu (Ziya Şakir, 1943: 237). Paşa, jurnaller üzerine, Ermenilerin Galata'daki Osmanlı Bankası Baskını'na müdahale etmişti. (Belge, 1997: 60).

Hasan Paşa her ne kadar Çırağan Baskını ile ön plana çıkmış, II. Abdülhamid'e hafiyelik yapmış olsa da, Beşiktaş semtindeki âdî vakalarla da gündeme gelmiştir. Bunlardan birisi Beşiktaş Bostan Vakası'dır. Halk arasında meydana geldiği dönemde çok konuşulan bu olay, Beşiktaş Vişnezâde'de oturan "Benli Hürmüz" adında güzel bir kadınla ilgilidir. Beşiktaş esnafından bir genç, Benli Hürmüz'e gönül vermiş, Hürmüz'ün gönlünün Beşiktaş'ta "Bahçivan Güzeli" diye bilinen gençte olduğu anlaşılınca, Hürmüz'e gönül veren esnaf ve dokuz arkadaşı, gencin çalıştığı bostana baskın girişiminde bulunacakları duyumu alınmıştır. Kahveci çırağı tarafından ihbar edilmiş bu duyum padişaha kadar ulaşmış, bu durum halk arasında özellikle de II. Abdülhamid üzerinde heyecan yaratmıştır. Olayı Hasan Paşa soruşturmuş, baskın olmadan on genç yakalanarak Hasan Paşa tarafından falakaya yatırılmışlardır. Falaka sonrası gençlerden birisi, paşaya "*Vallah Billah biz bahçivan oğlana sizin, bize attınız dayağın onda birine atmayacaktık*" dediği ifade edilmiştir. Bu olay, İhlamur caddesi sol kolda Beşiktaş Bahçesi denilen yerde gerçekleşmiştir. Hasan Paşa, olayın tekrar vuku bulma ihtimaline karşı, Makedonya Doyran şehrinden ve Arnavut asıllı olan bu gence, İstanbul'dan ayrılması için bir hafta mühlet vermiştir. Ancak olaydan iki gün sonra bahçivan genç, gönül verdiği Benli Hürmüz'ü II. Mahmud'un kızı, Abdülmecid ve Abdülaziz'in kardeşleri, II. Abdülhamid'in halası olan Adile Sultan'ın Kandilli'deki sahil sarayına kaçırmıştır. İki genç, yaşanan olayla ilgili konularda hassas olan II. Abdülhamid'in etkisinden kurtulmak için padişah üzerinde tesirli Adile Sultan'a sığınma yoluna gitmişler, Adile Sultan, kızın çeyizini ve düğün masraflarını karşılayarak, onları Çamlıca'daki köşküne göndermiştir. II. Abdülhamid'e intikal eden bu olay Beşiktaş'ta büyük bir etki yaratmış, hatta Tophane kâtiplerinden halk şairi Üsküdarlı Âşık Râzi bu konuda bir manzume ele almıştır (Koçu, 1961: 2575-2576).

Benli Hürmüz gibi âdî bir vakanın Beşiktaş'ta bu kadar önemli hale gelmesinin sebebi; II. Mahmud ve ondan sonra gelen altı Osmanlı padişahının Beşiktaş'ta ikamet etmesinden dolayıdır. Bu semtte padişah ve yakınları haricinde semt esnafları oturur, kabadayı ya da bıçkın gençler Beşiktaş'a giremez, girse bile süklüm büklüm, gözleri yerde geçerlerdi. Çünkü Hasan Paşa karakolunda cezalar falaka ve değnek usulü olurdu. II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da asayiş ve askeri tedbirler daha da etkisini göstermiş, Beşiktaş Karakolu ve Hasan Paşa'nın şöhreti iyice artmıştır (Koçu, 1961: 2569; Sadri Sema, 2002: 94; Ali Said, 1994: 136). Paşanın sert mizacından dolayı Beşiktaş halkı paşanın karakoluna düşmekten çekinirken, diğer taraftan, Hasan Paşa'nın vicdani yönü hatıratlarda ön plana çıkmıştır. Ali Ekrem Bolayır hatıratında, Rif'at Bey'in hiçbir suçu olmadan ve adına irade buyrulmadan beş aydır karakolda tutulduğunu yazmıştır. Bolayır, bu olayda, Hasan Paşa'nın devreye girerek, kadir gecesinden bir gün önce, II. Abdülhamid'e Rif'at Bey'in serbest bırakılması için arza çıktığını, padişahın bu dileği kabul ederek Hasan Paşa sayesinde Rif'at Bey'in serbest kaldığını vurgulamıştır

(Ali Ekrem Bolayır Hatıratı, 1991: 239). Paşanın, II. Abdülhamid ile münasebetini bilen Dersaadet Emtia-ı Ecnebiye Gümrüğü hamalları Rif'at Bey olayında olduğu gibi, Hasan Paşa'nın padişah ile aralarında aracı olması için Beşiktaş Karakolu'na gelmişlerdir. Hamallar zikredilen gümrükte çalışmakta olduklarını, ancak gümrüğe taşradan 40 kişi alınacağını duyduklarını, gümrük yöneticisinin alınacak 40 kişinin her birinden 30 lira rüşvet alacağını Hasan Paşa'ya anlatmışlardır. Hamallar toplamda 300 kişi olduklarını eskiye göre daha fazla çalıştıklarını, eğer söz konusu 40 kişi işe alındığı takdirde ailelerinin ve çocuklarının perişan olacağını bu duruma padişahın da razı olmayacağını ifade etmişlerdir. Hasan Paşa, hamalların bu isteklerini Yıldız Sarayı'na göndermiştir (BOA. Y.PRK.ML., 17/49).

Hasan Paşa, yaptığı vazifeden dolayı sadece siyasiler tarafından takdir görmemiş, aynı zamanda Koca Mehmet Paşa ve Hüsnü Paşa gibi dönemin en önemli muhafızları arasında yer aldığı, dönemin tarihçileri tarafından dile getirilmiştir (Aktepe, 1991: 50). Hatta paşa, “*Ser Hafıye-i Şehriyâri*” resmi unvanı verilen kişiler arasına girmiştir. Muhafızların gücü, reisin yeteneğine bağlıdır. Kabasakal Mehmed Paşa takımı ve Fehim Paşa takımı bu konuda öne çıkmakta olup, Hasan Paşa da bireysel ya da sınırlı örgütlerle çalışanlar arasında yer almıştır (BOA. Y.PRK.ZB., 3/50; Koloğlu, 1996: 126; Koloğlu, 2013: 28; Demiroğlu, 1955: 18; Gör, 2019: 76-77). Hatta Hasan Paşa ve Müşir Tahir Paşa jurnalleri doğrudan II. Abdülhamid'e ulaştırmışlardır (Süleyman Kani, 1999: 30). Ayrıca, Hasan Paşa, Osmanlı paşaları hakkında da Yıldız Sarayı'na bilgilendirme yapmıştır. Bunlardan birisi Ahmet Celeddin Paşa'nın Nişantaşı'nda bulunan konağı Osmanlı Bankası tarafından rehin konularak Beyoğlu Bidayet Mahkemesi tarafından binanın hazine karar verilmesi meselesidir (BOA, Y.PRK.AZN., 23/88).

Fotoğraf 6: Hasan Paşa'nın, İstanbul'a gelen, Osmanlı vatandaşı, rütbe, makam sahibi kişiler ile farklı devletlerden gelen ecnebi konsoloslar hakkında Mabeyn'e gönderdiği rapor ve kullandığı mühür (Kaynak: BOA. Y.PRK.ZB., 3/50).

Paşa, aynı zamanda Beşiktaş'taki bütün olan bitenden haberdardır. 1903 yılı Mart ayında sayıları yirminin üzerinde olan gençler “Beşiktaş Bereket Spor Kulübü'nü” kurmuşlardır. Gençlerin programlı spor yapmaları, Yıldız Sarayı'nın dikkatini çekmiştir. Sporcular antrenman yaparken zaptiyeler tarafından alınarak Hasan Paşa Karakolu'na götürülmüş, burada sorgulanmışlardır. Bu durum kısa bir süre de olsa Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü'nün faaliyetlerine ara vermesine neden olmuştur (Somalı, 1996: 17).

Hasan Paşa'nın II. Abdülhamid'e bağlılığı Beşiktaş'ta her şeyden haberdar olma ve her şeye müdahale etme düşüncesi; sporcuların yanı sıra, Veliht Mehmed Reşad ve Beşiktaş halkında da rahatsızlık oluşturmuştur. Mehmet Reşad bu konuda II. Abdülhamid'e kırgınlığını dile getirmiş, adamlarına dışardan birisi tesadüfen selam verse, selam veren kişilerin Beşiktaş Karakolu'na götürülerek sorguya çekildiklerini, aynı şekilde Çırağan Sarayı'nda çalışan kişilerin de bu konuda mağduriyet yaşadığını dile getirmiştir (İzzet Ziya, 2018: 72). Hasan Paşa'nın bu sert tutumu halk arasında da dillendirilmiştir. Paşa, Beşiktaş Karakolu önünde ve halk içinde, İsmail Arif'e oğlunu teslim etmesini, bunu yapmadığı takdirde, evinin kapısını kırdırarak oğlunu zorla alacağını söylemiştir. İsmail Arif, paşanın yanında jandarma Miralayı Mehmet Beyin olduğu sırada, paşanın kendisine bağırarak emir vermesini Yıldız Sarayı'na şikayet etmiştir (BOA, Y.PRK.AZJ., 21/77). Ancak, Paşa'ya en büyük eleştiriyi vefatından sonra şiirinde Şair Eşref yapmıştır (Yücebaş, 1978: 280-281). Hasan Paşa'dan sonra halefi Vasıf Paşa döneminde Beşiktaş Karakolu'nda yukarıda zikredilen türden olaylar görülmemiştir (Gör, 2015: 196-197).

IV. Hasan Paşa'nın Çorum'a Hizmetleri Ve İmzası

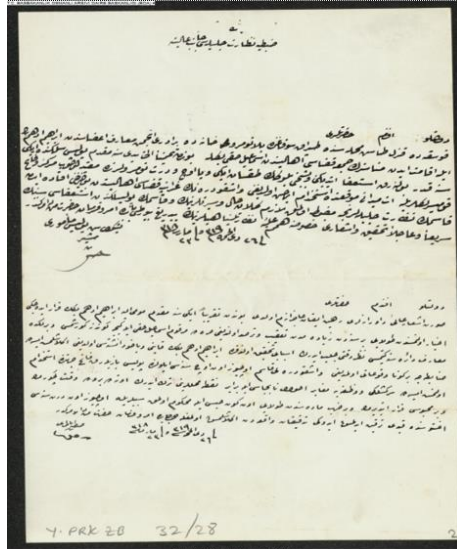
II. Abdülhamid döneminde Hasan Paşa ön plana çıkmış, karakol komutanlıkları yapmış, ancak memleketi Çorum'a bağlılığını devam ettirmiştir. Bunun en iyi örneği, Çorum XIX. yüzyılın başlarında ilk önce Sivas daha sonra Ankara Eyaleti'ne bağlanmış, 1856 yılında Amasya ve Çorum livalarının ayrılması sonucunda Ankara Eyaleti'nin Bozok Sancağına bağlı kaza durumuna getirilmiştir. Çorum kazası 1894'de Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa ve Ankara Valisi Abidin Paşa'nın girişimleriyle Ankara Eyaleti'ne bağlı sancak merkezi haline getirilmiş, Rüştü Paşa da mutasarrıf olarak tayin edilmiştir (Çavdar, 2015: 579; Kodal, 2009: 238; Oğuz, 2006: 493; Sezikli, 2010: 268; Sabuncuoğlu, 2008: 88). Hasan Paşa, Çorum'un sancak merkezi olmasının akabinde, 1895 yılında Çorum Ulu Cami avlusunda müstakil bir kütüphane binası inşa ettirmiştir. Çorum Kütüphanesi'nin 1963'te ismi değiştirilerek Hasan Paşa Kütüphanesi yapılmış, 2012 yılında ise Çorum şehir merkezinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait yazma ve matbu eser barındıran Hasan Paşa Yazma Eserler kütüphanesi kurulmuştur. Kütüphanede 3693 yazma eser bulundurmaktadır (Boydak, 2016: 514-533). Paşa, ayrıca Çorum'da daha önce inşa edilmiş Hıdırlık ve Han camilerinin tadilatının yapılmasına vesile olmuştur. Paşanın en önemli hizmetlerinden birisi de 1894 yılında Çorum saat kulesinin yapılmasında önemli rol oynamasıdır. Bunun göstergesi olarak, saat kulesinin kitabesini yazan hattat Mehmet Nuri tarafından II. Abdülhamid ve Hasan Paşa'nın isimlerine kitabe yer verilmiştir (Tercümanı Hakikat, 1904, nr: 8447; Erkoç, 2015: 176-185).

Hasan Paşa, Çorum'a kültürel, mimari, siyasi katkılarının yanında manevi olarak da destek sağlamış, aslen Kastamonu Taşköprü kazasından, ancak "Beşiktaşlı Nuri Efendi" olarak şöhret bulan Hattat Nuri Efendi'ye, Çorum'da türbesi bulunan ashâb-ı kiramdan Suheyb-i Rumî için büyük boy bir mushaf yazdırmış ve türbeye astırmıştır (Aslan, 2007:156). Bu manevi hususiyet paşanın aile hayatında da kendisini göstermiş, oğlunun

okula başlama merasiminde Halvetî şeyhlerinden şair Mustafa Zekâyî Efendi'nin yazdığı bir ilahi okunmuştur (İşler, 2019: 67-68).

Çocuklarının eğitime önem veren paşanın kendisi hakkında okuma ve yazması olmadığına dair ilk yazılı kaynakların, literatüre 1940'tan sonra girdiği görülmektedir. Oysa Hasan Paşa Çorum'da sıbyan mektebine gitmiş Kuran-ı Kerim eğitimi almıştır (BOA. DH. SAİD.d., 22/181). Paşanın okuma yazma bilmediğine dair yazıların, paşanın türbesinin ve mezarının Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden kaldırılmasından sonra çıkması dikkati çekmektedir. Yedi-Sekiz Hasan Paşa tabiri kaynaklarda 1950'li yıllarda daha çok göze çarpmaktadır (Mehmet Reşid, 1950). 1940 tarihinden önce belgelerde Yedi- Sekiz Hasan Paşa tabiri geçmemektedir.

Paşanın, okuma ve yazma bilmediği için eski yazıyla “ha” ve “nun” harflerine benzeyen yedi-sekiz rakamlarının arasına bir çizgi çekerek imzasını attığı ifade edilmiştir. Yavuz Argıt Armağanı kitabında, Süleymaniye kütüphanesinde bulunan, “Süheyl Ünver Dosyalarında Kitap Severler” dosyası içerisinde Osmanlı Türkçesi ile Hasan Paşa'dan bahseden bir yazı bulunmaktadır. Yazıda, paşanın okuma ve yazma bilmediği için sahafların bazı nüshaları iki defa gönderdiği ifade edilmiş olsa da yazının 1974 ve sonrasında yazıldığı anlaşılmaktadır (Yavuz Argıt Armağanı, 2012: 401; Felek, 1977, Akşit, 2014: 270; Belge, 1999: 264). Oysaki paşanın, sıbyan mektebine gittiği ve imzası arşiv kaynaklarında mevcuttur. İmzasında paşa kendi ismini yazmaktadır. (BOA, Y.PRK.ZB., 32/28).

Fotoğraf 7: Hasan Paşa'nın imzasını gösterir vesika. Belgede cuma selamlığı resmî âlisine gelen Şeyh Ebü'l-Hüda'nın yanında fedai olarak bulunan Eski polis memuru İsmail Hakkı ile Kasım adlı şahısların üzerinde silah çıkması üzerine Hasan Paşa tarafından yapılan tahkikat anlatılmaktadır (Kaynak: BOA, Y.PRK.ZB., 32/28).

V. Hasan Paşa'nın Vefatı Ve II. Abdülhamid'in Tahttan indirilmesinden Sonra İttihat ve Terakki'nin, Paşanın Türbesini Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden Kaldırma Çabaları

Paşanın, Boğaziçi'nde Kanlıca'da yalısı vardır. Paşa, yaz mevsiminde Anadolu yakasında, Beykoz ilçesine bağlı Çubuklu ile Kanlıca arasında, en uç noktada bulunan Çakalburnu'ndaki yalıda, kışın ise Beşiktaş'taki konağında yaşamıştır. Nihayetinde on beş gün önce yakalandığı tifo hastalığından kurtulamayarak 22 Ekim 1904 tarihinde saat sekiz civarında Beşiktaş Abbas Ağa'daki konağında vefat etmiştir (Tercümanı Hakikat, 1904, nr: 8447; İkdam, 1904, 3722; İrcica, Edip Özkale Şahıs Arşivi). 23 Ekim sabahı Hasan Paşa'nın konağına, padişah adına taziye için İlyas Bey gelmiştir. Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa'nın cenazesi 23 Ekim'de öğleden sonra Beşiktaş Abbas Ağa mahallesinde bulunan konağından alınarak, büyük kalabalıkla; önde polis, jandarma ve belediye çalışanlarının bulunduğu grupla İplikçi Hamamı caddesi yoluyla Beşiktaş merkezde bulunan Sinan Paşa Camisi'ne getirilmiştir. Cenaze namazı sonrası II. Abdülhamid'in emriyle, Hasan Paşa'nın cenazesi, görev yaptığı karakolun yanında bulunan Barbaros Hayrettin Paşa Haziresine defnedilmiştir. Cenaze defnedildikten sonra akşam dokuz sularında İlyas Bey vasıtasıyla Hasan Paşa'nın oğulları Mirliva (Tuğgeneral) Said ve Emin Paşalar Yıldız Sarayı'na gelerek, Mabeyn tarafından kabul edilmişlerdir. Padişahın, Hasan Paşa'nın vefatından dolayı büyük üzüntü içerisinde olduğu Mabeyn tarafından oğullarına bildirilmiştir. Paşanın, oğulları da II. Abdülhamid'in göstermiş olduğu teveccühten dolayı memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Paşanın, cenazesinin yıkanması ve kefenlenmesi masraflarının Padişah tarafından karşılanacağı bildirilmiştir. Cenazeye paşanın oğulları Emin ve Said Paşalar ile Hasan Paşa'nın kardeşi Üsküdar Jandarma Alay Komutanı Ömer Paşa ve büyük bir kalabalık katılmıştır. (İkdam, 1904, nr.3722; Tercümanı Hakikat, 1904, nr. 8447). Daha sonra Hasan Paşa için türbe yapımı gündeme gelmiştir. Paşanın türbesi için gerekli olan 141.650 (yüz kırk bir bin altı yüz elli) kuruş masrafın ilk olarak Hazine-i Hassa tarafından karşılanması söz konusu olmuşsa da daha sonra masrafların Maliye Nezareti'nden karşılanması kararı alınmıştır (BOA, BEO, 3537/265222).

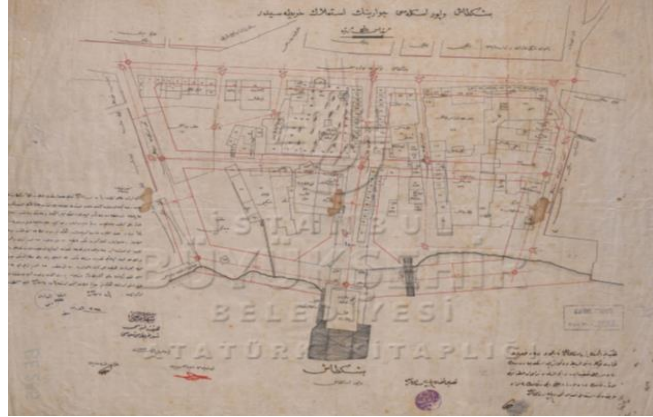
Mimar Kemalettin tarafından yapılan Hasan Paşa Türbesi, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi kapısının solunda, hazire duvarı ile otobüs duraklarının olduğu yerdedi. Türbenin, Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi içerisinde yapılması esnasında, Hayrettin Paşa ahfadından bazılarının mezar taşları sökülerek bir tarafa bırakılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Haziran 1910'da (Haziran1326) Donanma mecmuasında yazan Donanma Cemiyeti azasından ve İttihat ve Terakki'nin ateşli yazarlarından Ali Şükrü (Çoker, 1994: 226) tarafından Hasan Paşa Türbesi eleştiri konusu olmuştur (Donanma Mecmuası, 1326: 289-295). Bu durum, Hasan Paşa Türbesinin Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden kaldırılmasına yönelik tartışmaların başlangıcını teşkil etmiştir. Çünkü Barbaros Hayrettin Paşa Vakfiyesine göre, hazireye defin edilecekler Hayrettin Paşa'nın köleleri ve onların çocuklarıdır (Çuluk, 2018: 30-41).

Fotoğraf 8: Hasan Paşa Türbesi, Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinde, Hayrettin Paşa Türbesi'nin sol tarafında bulunmaktaydı. Arkada Hasan Paşa Türbesi penceresi ve öndeki mezar taşları görülmektedir (Kaynak: Donanma Mecmuası, Yıl 1326, sayı:4)

Ali Şükrü Bey tarafından başlatılan Hasan Paşa Türbesinin kaldırılması tartışması daha sonra devam etmiş Kasım 1910'da Ceride-i Bahriye mecmuasında Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa Türbesinin kaldırılması için bir yazı kaleme alınmıştır. Makalede: Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi çevresine II. Abdülhamid (devri sabık) döneminde gelir getiren inşaatların yapıldığı, bunların yetmediği gibi bir de Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın, Gazi Barbaros Hayrettin Paşa'nın başucuna defnedildiği yazılmıştır. II. Abdülhamid döneminde bu duruma ses çıkarılamamış sultanın tahtan indirilmesiyle bu zulmün sona ermesi için çalışmalar başlamıştır. Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinde yapılan bu tecavüz ve hakaretin Meşrutiyet döneminde tahammül edilemeyeceği vurgulanmıştır. Bu konuda Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Yarbaylarından Safvet Bey bir süreden beri durumu takip etmiş ve Barbaros Hayrettin Paşa ahfadından Rusumat-ı Bahriye Müdürü Nazım Bey ile bu konuda görüşmüştür. Daha sonra Nazım Bey tarafından hazire geçmişi hakkında bir bilgilendirme yapılmıştır. Mecmua tarafından, hazire içerisinde bulunan Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın Barbaros Hayrettin Paşa'nın ihtişamına uygun olmadığı belirtilmiştir. İstanbul'a gelenler için hazirenin Padişah iradesiyle, Bahriye Nezareti ile İstanbul Belediyesinin hazire civarında keşif yaparak türbenin ziyaretgâh yapılması dergi tarafından tavsiye edilmiştir. Hasan Paşa Türbesinin kaldırılmasına dayanak olarak da

hazireye Barbaros ahfadından ve müteveli heyetinden olanların defnedilebileceği yazılmıştır. Ayrıca, Hasan Paşa'nın mezarı kazılırken, daha sonra da türbesinin yapılmasıyla Barbaros ahfadından bazılarının mezarlarının tahrip olduğu ilave edilmiştir. Hasan Paşa Türbesi Ceride-i Bahriye tarafından "Heykel-i Zalim" olarak nitelendirilmiştir. Hasan Paşa Türbesinin, Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi içerisinde olmasının Barbaros vakfiyesi kurallarına uygun olmadığı özellikle ifade edilmiş ancak son kararın yine de padişahta olduğu makalede yer almıştır (Ceride-i Bahriye, 1326: 884-885). İttihat ve Terakki taraftarı kişilerin çalışmaları sonucu konu bakanlar kuruluna gelmiş, hazire içerisinde Hasan Paşa'nın Türbesinin bulunduğu duvar tarafında çevre düzenlemesi yapılacağından dolayı duvarın kaldırılacağı, bunun için de 20.000 kuruş masraf gerektiği ifade edilmiştir. Bu konuda paşanın oğulları Emin ve Said Beylere de bilgi verilmiştir. Sinan Paşa Mahallesi dere mevkiindeki Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinde yapılacak düzenlemeler için irade çıkmıştır. Bu iradede Evkaf Nazırının, Sadrazam Mehmet Said Paşa'nın ve Padişah Mehmed Reşad'ın imzaları bulunmaktadır (BOA, İ.EV., 60/4). Hükümetten çıkan onay sonucunda Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi ve çevre düzenleme çalışmaları için İstanbul Belediyesi hazırlıklara başlamıştır. Beşiktaş Vapur İskelesi civarının istimlak edilmesi için belediye tarafından 1915 yılında çalışmaya başlanmış, hatta istimlak bedelinin yaklaşık 246.630 kuruş tuttuğu hesaplanmıştır. Daha sonra İstanbul'un işgal yıllarında Mayıs 1922'de istimlak konusu tekrar gündeme gelmiştir. Bu konu ile ilgili İstanbul Belediyesi tarafından bir harita hazırlanmış, Bu haritada Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi yanında bulunan Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın görev yaptığı, ilk yapıldığında belediye binası olarak kullanılan daha sonra karakol yapılan alan da gösterilmiştir (İBB. Atatürk Kitaplığı, Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar, Nr: 005082).

Fotoğraf 9: Beşiktaş Vapur İskelesi çevresinde İstanbul Belediyesi tarafından istimlak için hazırlanan haritada Hayrettin Paşa Haziresi sağında bulunan karakolun yeri gösterilmiştir (Kaynak: İBB. Atatürk Kitaplığı, Sayısal Arşiv e-kaynaklar, Nr: 005082).

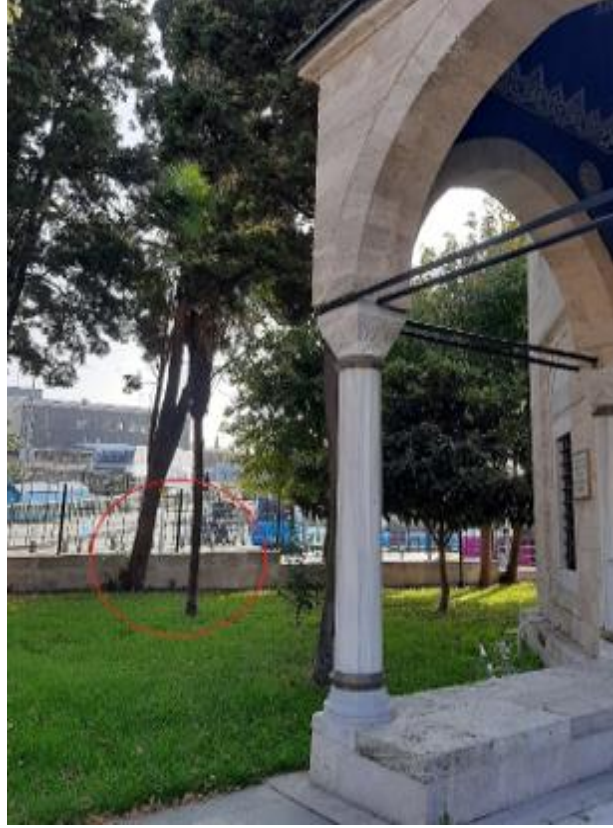
Vakfiye şartlarına rağmen Hasan Paşa için mimar Kemalettin'e hazire içerisinde Barbaros Hayrettin Paşa Türbesinin sol tarafında Müşir Hasan Paşa tarafından yaptırılan

duvarın kenarına türbe inşa ettirilmiştir. II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden sonra Hasan Paşa Türbesi tartışmalarının fitilini İttihat ve Terakki etkisinde olan Donanma dergisinde Ali Şükrü yakmıştır. Ancak araya Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin girmesiyle türbe tartışmaları hafiflemiştir (Çuluk, 2018: 30-41). 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Beşiktaş, Beyoğlu Mutasarrıflığına bağlıyken 1930 yılında ilçe yapılmış ve ilçede belediye tarafından imar faaliyetleri başlamıştır (Çağlayan, 2020: 34-35). Mart 1935'de *Akşam* gazetesinde çıkan haberde, belediye tarafından Barbaros Hayrettin Paşa Türbesinin etrafının park yapılacağı duyurulmuştur. Haberin devamında, Barbaros Hayrettin Paşa ile yakınlığı bulunmayan mezar ve türbelerin kaldırılacağı, mezarların kaldırılması için ailelere bir ay süre verildiği, mezarların Yahya Efendi mezarlığına nakledilmesinin düşünüldüğü yazılmıştır (Akşam, 21 Mart 1935: 3). İlk olarak Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi içerisinde düzenleme başlamış, daha sonra İstanbul Belediye Başkanı olan Lütfi Kırdar, 1939 yılında Barbaros Türbesi çevresinin temizlenmeye başladığını ifade etmiştir. Kırdar, imar düzenlemesinin Barbaros Hayrettin Paşa'nın 27 Eylül 1538'de Preveze Deniz Savaşı'nda kazandığı zaferin 400'üncü yıl dönümünde yapılmasının önemini vurgulamıştır. Devamında Kırdar, Osmanlı'nın çöküş döneminde Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi Haziresi ve çevresinde yapılan yapılaşmaların kaldırıldığını ifade etmiş, *"Türk Amiralisi ile hiç münasebeti olmadığı halde, onun güzel türbesi yanına gömülerek üstüne küçük bir çirkin türbe yapılan Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın mezarını kaldıran ve nihayet Barbaros'a bir âbide diken Cumhuriyet Rejimi olmuştur"* (Kırdar, 1947: 65; Akbayar, 1998: 25) diyerek İttihat ve Terakki mensupları ile aynı görüşte olduğunu göstermiştir.

Fotoğraf 10: Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın, Beşiktaş Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi içerisindeki türbesi. Belediye 21 Mart 1935 tarihinde türbenin hazire içerisinde kaldırılması için aileye bir ay süre vermiştir. (Kaynak: Çuluk, 2018: 30-41). Hasan Paşa Türbesi'nin taşınması ile ilgili kaynakların ulaşılmasında katkı sağlayan Beşiktaş Deniz Müzesi Arşivi'nden Dr. Mehmet Korkmaz'a teşekkür ederim.

Fotoğraf 11: Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden kaldırılan Hasan Paşa'nın Türbesinin yeri, yukarıda gösterilen fotoğraf 10'a göre işaretlenmiştir. Hasan Paşa Türbesinin bulunduğu alanın bir kısmı yol içerisinde bir kısmının da hazire içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. (Fotoğraf, Salim Aydın Arşivi 23/10/2020).

Daha sonra Hasan Paşa Türbesi, belediyenin çevre düzenlemeleri esnasında Barbaros Haziresinden kaldırılmıştır (Çınılı, 1947). Paşa, Beşiktaş'ta, Çırağan Sarayı'nın arkasında bulunan Yahya Efendi mezarlığına 2 Ocak 1890 tarihinde vefat eden annesi Çorumlu Kezban hanım ile 8 Kasım 1892'de vefat eden ilk eşi Abdullah kızı Hacı Hatice hanımın yan tarafına toprak seviyesinde mezar yapılarak defnedilmiştir. Ancak mezara Hasan Paşa olduğuna dair bir mezar taşı dikilmemesi dikkat çekicidir. Daha sonra mezar demirlerine asılı mermer levhaya "Allah Baki Beşiktaş Muhafızı Merhum Müşir Hacı Hasan Paşa'nın Ruhuna Fatihâ 1321" yazılmıştır. Paşanın, Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden yıkılan ya da sökülen türbesinin mezar taşının nerede olduğu veya ne amaçla kullanıldığı hakkında bir bilgi edinilememiştir.

Fotoğraf 12: Hasan Paşa Türbesi Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden kaldırıldıktan sonra Yahya Efendi mezarlığına taşınmıştır. Demir şebekenin arkasındaki mezar taşları Hasan Paşa'nın annesi ve ilk eşine aittir. (Fotoğraf, Salim Aydın Arşivi 02/11/2020).

II. Abdülhamid döneminde iki tane Hasan Paşa vardır. Bu paşalar araştırmacılar tarafından birbiriyle karıştırılmıştır. Bu durum tarafımızdan tespit edilmiş, bu karışıklığı ortadan kaldırmak için Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa ile Hacı Hasan Paşa'nın birbirinden farklı olduğunu göstermek amacıyla Ferik Hacı Hasan Paşa hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ferik Hacı Hasan Paşa: Aydın Vilayeti'ne bağlı Tavas kazası eşrafından Hüseyin efendinin oğludur. 18 yaşına geldiğinde askerlik vazifesini yerine getirmeye başlamış 1856 Girit muharebesine katılmış ve onbaşılığa terfi etmiştir. Akabinde 1859 Karadağ muharebesinde yararlılık göstererek çavuşluğa terfi etmiş, haç vazifesini yerine getirdikten sonra üsteğmen (mülâzım-ı evvel) vazifesiyle Taşkısla'da göreve başlamıştır. Bir yıl sonra yüzbaşı olmuş, binbaşı olduktan sonra II. Abdülhamid'in hizmetine girmiştir. Yarbay ve miralaylığa terfi etmiş, 1888'de mirliva, 1889 yılında feriklik rütbesini almıştır. Paşaya, Birinci Osmani ve Mecidi Nişanı verilmiş, bunların yanında Rusya, Girit, Karadağ ve Yunan muharebelerine katılmasından dolayı da madalya almıştır (Tercüman-ı Hakikat, 1904, nr. 8193-2993). Musahiban Ferik Hacı Hasan Paşa yakalandığı hastalık sonucunda Beşiktaş İhlamur Caddesi Bayır Sokağındaki konağında 11 Şubat 1904 yılında vefat etmiştir. Paşanın cenaze masraflarının II. Abdülhamid tarafından Hazine-i Hassa'dan karşılanması sağlanmıştır. Cenazeye büyük bir kalabalık, Beşiktaş Muhafızı Hacı Hasan Paşa, üst düzey komutanlar, polisler, belediye çalışanları ve jandarma subayları katılmıştır. Cenaze namazı Beşiktaş Sinan Paşa Camisi'nde kılındıktan sonra paşa Yahya Efendi mezarlığına defnedilmiştir (İkdam, 1904, nr. 3467; Tercüman-ı Hakikat, 1904, nr. 8193-2993). Aynı dönemde vazife yapmış iki farklı Hacı Hasan Paşa'nın mezarları Yahya Efendi mezarlığında. Tarafımızdan yapılan ölçümlerde iki mezar birbirine 19.50 metre uzaklıkta bulunmaktadır. Beşiktaş Muhafızı Hacı Hasan Paşa'nın mezarı yürüme yolunun solunda, Tavaslı Hacı Hasan Paşa'nın mezarı yolun sağında ve mezar taşı mevcuttur.

Çorumluların ve Denizlililerin paylaşmadığı iki farklı Hasan Paşa, *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, sayı:44'te aynı kişi olarak değerlendirilmiştir. Derginin kapağına Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın resmi konmuş, kaynağı belirtilmeyen bir imza eklenmiş, makalede Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri kullanılmasına rağmen, "Yedi Sekiz Hasan Paşa Nikfer doğumludur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ordunun asker ihtiyacı için yaşı 13-15 arasında olan gürbüz, sağlam ve zeki çocuklar yetiştirilmek üzere askerî okul ve kışlalarda toplatılmaktaydı. Hasan Paşa da bu şekilde küçük yaşta İstanbul'a gitmiş tahsil ve askerlik hayatını orada tamamlamıştır. Ermeni İsyanları sırasında isyan merkezi haline getirilen Merzifon'a karşı güvenlik kuşağı oluşturulması düşüncesi ile 'Müslümanı çok olan' Çorum'un sancak yapılmasını sağladı. Lise açtırdı. Saat kulesi ve kütüphane yaptırdı. Cami, türbe, medrese, çeşme gibi yapıları tamir ettirdi. İstanbul'da Çorumlulara sahip çıktı. Onların Ermeni fesadına karşı uyanık ve bilgili olmaları için gereken desteği fazlasıyla verdi. Bu yakınlık sebebi ile de hem Çorumlular tarafından benimsenmiş hem de Çorumlu addedilmiştir" (Çetin, s.17). Yorumuyla makale yazarı tarafından yapılan değerlendirmede yanılığa düşüldüğü tarafımızdan tespit edilmiştir.

Fotoğraf 13: Hasan Paşa'nın Beşiktaş Yahya Efendi Mezarlığında bulunan ve kendisiyle aynı dönemde yaşamış Aydın Vilayeti (Denizli) Tavas kasabasından Hasan Paşa ile karıştırılmaması için Aydınlı Hasan Paşa'nın mezar taşına yer verilmiştir. Mezar taşında: "Hüve'l-bâkî Musâhibân ve yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden Ve ferikân-ı kiramdan Hâcî Hasan Paşanın ve kâffe-i ehl-i îmân Ervâhîçün fâtiha Sene 1319 Fî 29 Kânûn-ı sâni" (11 Şubat 1904) yazılıdır. Mezar taşını, Yahya Efendi haziresinde mezar taşları üzerine araştırma yapan Doç. Dr. Şefaattin Deniz tespit etmiştir. Bu paylaşımı için kendisine teşekkür ederim. (Fotoğraf, Salim Aydın arşivi 23/10/2020).

Paşanın vefatından sonra, oğullarının Osmanlı bürokrasisinde etkilerini devam etmiş, 11 Haziran 1913'te Mahmud Şevket Paşa'ya yapılan suikast sonucunda, 14 Haziran'da Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın oğulları Emin ve Said Paşalar tutuklanmıştır (Birbudak, 2013: 81). Şevket Paşa suikastında tutuklanan Said Paşa da babası Hasan Paşa gibi Vaniköy'de yalı sahibi olmuş, bu yalıda Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında en önemli musikişinaslarından Üsküdarlı Lem'i Atlı misafir olarak kalmıştır (Talu, 2015: 188). Said Paşa musikiye merakının yanında, aynı zamanda İstanbul'un meşhur horoz dövüştürücüleri arasında yer almıştır (Şenel, 1997: 317).

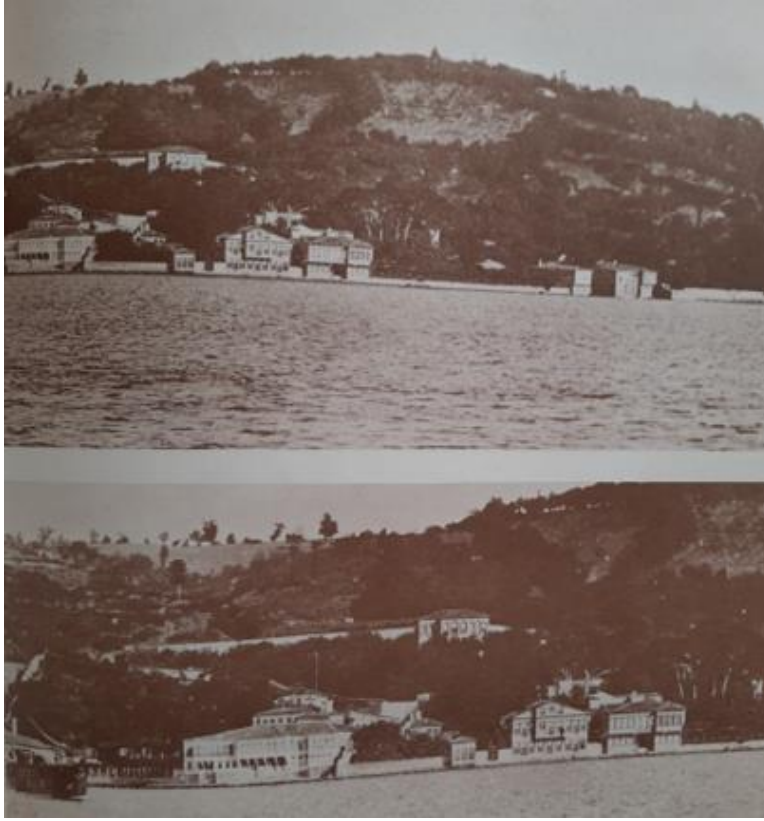
VI. Kanlıca Yedi Sekiz Hasan Paşa Yalısı

İstanbul'da, Doğu Roma İmparatorluğu döneminde, Boğaziçi'nde genellikle balıkçı köyleri vardı. 1453'de Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) İstanbul'u fethi ile Boğaziçi, Türklerin tenezzüh anlayışına celp etmiş, Fatih Sultan Mehmed Beykoz'da Tokatköy Kasrı'nı yaptırmıştır. Boğaziçi'nde yalılar daha çok III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1730) yapılmaya başlanmış, Boğaziçi'nin en rağbet gördüğü dönem ise 1853-56 Kırım Savaşı sırasında özellikle İngiliz ve Fransız komutan ve askerlerin Boğaziçi'nde yalı kiralamaya başladığı zamanlarda olmuştur. O dönemde Adalar ve Kadıköy yerleşim ve kültür olarak çok gelişmediği için Boğaziçi yalıları çok rağbet görmüştür. Beyoğlu ve Boğaziçi İngiliz ve Fransız askerlerin eğlence yeri olmuş, esnaf ve köylüler bu durumdan memnun kalmıştır. Kırım Harbi'nden sonra da askerlerin bıraktığı sosyal yaşamdaki etkiler devam etmiş, Boğaziçi gösterişli yalılarıyla Abdülmecid döneminde de İstanbulluları kendine çekmiştir (Ekimoğlu, 1970: 7). Abdülaziz döneminde Boğaziçi'nde saraylar, kasırlar, yalılar daha çok inşa edilmiştir. II. Abdülhamid döneminde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İstanbul'a çok fazla muhacir geldiği için, yalılara muhacirler yerleştirilmiş, bu yüzden bazı yalılar bakımsız kalmıştır.

Muhacirlerin yalılara yerleştirilmesine binaen bir de Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, özellikle 1911-12 Trablusgarp Savaşı, 1912-13 Balkan Savaşları, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919-22 yılları arasında Milli Mücadele dönemi ile Osmanlı ekonomisi iyice çökme noktasına gelmiştir. Bunlara ilaveten 13 Kasım 1918-5 Ekim 1923 tarihleri arasında İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgaliyle, diğer yapılarda olduğu gibi yalıların birçoğunun bakımı yapılamamış, Hasan Paşa Yalısı da bu mağduriyeti yaşayanlardan birisi olmuştur. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Ankara'nın başkent olması, bürokrasinin ve elçiliklerin Ankara'ya taşınması, ekonomik çöküntüye bir de siyasi boyut eklemiş, böylece Boğaziçi'ndeki yalıların birçoğu bakımsız kalmış, bir kısmı da yıkılarak mahrukatçı yeri, yani kömür ve odun depoları olmuştur. Söz konusu, durumdan Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı da nasibini almış, 1974-1992 yıllarına ait fotoğraflara bakıldığında yalının mehtabiye köşkünün yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır (Erdenen, 1993: 76).

Kanlıca'da, Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa Yalısı Çakalburnu'ndadır. Yalı, ilk beşik çatılı olarak Selami Efendi tarafından inşa ettirilmiştir, sonra Şerif Abdülmuttalib Efendi'ye satılmış, üçüncü sahibi Üsküdar Mutasarrıfı Asaf Paşa olmuştur (Genim, 2012: 258; Şimşek, 2011: 114). XIX. yüzyılda Asaf Paşa Yalısı olarak bilinen Hasan

Paşa Yalısı (Koçu, 1961: 2874-2875), leb-i derya (denizle temas halinde) olma özelliğine sahip, yan ve arka tarafında bahçesi olan bir yalıdır. Eldem, Çubuklu ile Kanlıca arasında bulunan yalıların fotoğraflarını yayınlamıştır. XIX. yüzyılda çekilmiş fotoğrafta, 1970 ve 1990'lı yılların fotoğraflarında olmayan, yalının yanında bulunan mehtabiye köşkü görülmektedir (Eldem, 1979: 264-265).

Fotoğraf 14: Alt fotoğrafta ortada mehtabiye köşkü ile birlikte Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı, solda büyük olan Ahmet Rasim Paşa Yalısı'dır. (Kaynak: Eldem, S. H. 1979: 264-265.)

Asaf Paşa'dan sonra yalı Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'ya geçmiş, paşanın vefatıyla yalı, torunu Bedia Hanıma kalmıştır (Akşit, 2014: 270). 1940'lı yıllarda Hasan Paşa Yalısı ismi kullanılmaz olsa da (Ekimoğlu, 1970: 99), günümüzde daha çok Yedi Sekiz Hasan Paşa Yalısı olarak bilinmektedir. Hasan Paşa'nın yaşadığı dönemlerde ve 1940'lı yıllara kadar paşa, daha çok "Beşiktaş Muhafızı" olarak bilinmiştir. Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa yerine, Yedi-Sekiz Hasan Paşa ismini ilk defa Çorum'da 30 Eylül 1965'te çıkarılan "Akşam Yıldızı" özel sayısında yer verilmiştir (Erkoç, 2015: 246).

Fotoğraf 15: Hasan Paşa Yalısı'nın bahçesiyle beraber denizden görünümü, (Kaynak: Ircica Kütüphanesi Yer Nr: FNA.00.67.10, Demirbaş Nr: F100355).

Paşanın imzasının getirdiği hikâye, halkın daha çok dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. 1940'lı yıllarda yazılan makalelere bakıldığında paşanın lakabı "Beşiktaş Muhafızı" olarak geçmektedir. Çünkü Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Belgelerinde Yedi-Sekiz Hasan Paşa lakabının kullanılmadığını, daha çok Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa ya da Beşiktaş Serpolis Memuru Müşir Hasan Paşa olarak geçmekte olduğu görülmektedir (BOA, ML.EEM., 425/27; Y.PRK.ASK., 61/23; Y.EE. 16/38;)

Paşanın Kanlıca'daki yalısı haricinde, Beşiktaş ve Sarıyer'de de köşkleri vardı. Beşiktaş Abbas Ağa Parkı yanındaki köşk Kanlıca'daki yalıya benziyordu (Belge, 1997: 60). Bu köşklere birisini dönemin baş mimarı Serkiz Balyan inşa etmeye başlamış, ancak bu bina Ebniye-i Seniyye (Padişaha ait binalar) haricinde olduğundan Ebniye akçesi verilememiş, bunun üzerine amaleler paralarını alamadıkları için çalışmayacaklarını bildirmişlerdir. Binanın toplam 1250 Osmanlı lirası olan inşaat masraflarından 500 lirasının II. Abdülhamid'in iradesiyle Hazine-i Hassa'dan karşılanması kabul edilmiştir (BOA, Y.PRK.BŞK., 3/50). 1898 yılına gelindiğinde Hasan Paşa'nın 5 tane dükkânı olmuştur. Bu dükkânların yerleri 50, 54, 56, 58, 60 numara olarak belirlenmiş, dükkânlar için 1313 (1895-96) yılına ait vergilerinin tamamı ödenmiştir. Zikredilen dükkânların 1314 yılı vergileri belirlenmiştir. Ancak Bakanlar Kurulu, bu dükkânların vergilerinin 1314 yılı için tekrar belirlenmesini istemiştir. Çünkü dükkânların bulunduğu binaların taştan yapılmış ve arsalarının ziraata uygun olması neden olarak gösterilmiştir. Ayrıca binaların vergilerinin, hazine tarafından belirlenen miktarlarda olmadığı vurgulanmış, 1314 yılına dair dükkânlar için 187.000 kuruş vergi belirlenmiştir (BOA, BEO., 1217/91240).

Hasan Paşa'nın karakol komutanlığı yanında isminin günümüzde Beşiktaş'ta daha çok bilinmesinin nedeni, Beşiktaş'ın en eski müesseselerinden birisi Yedi-Sekiz Paşa Fırını'dır. Bu fırın hâlâ işletilmekte olup, paşanın ailesiyle bir ilgisi yoktur.

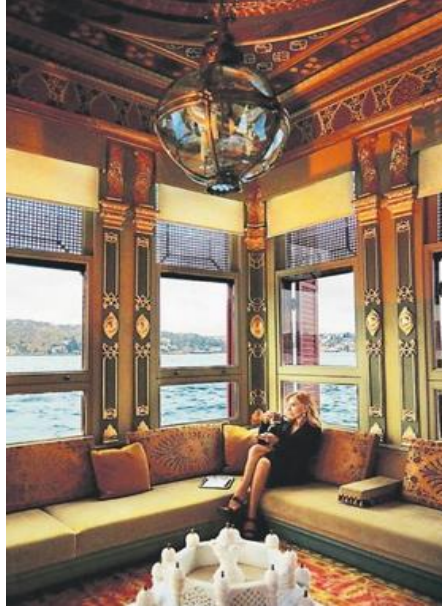
Fotoğraf 16: Beşiktaş Hasan Paşa Köşkü sağdan ikinci ahşap olan (Cihannüma Mahallesi Doğan Sokakta, Yayıncı:16/04/1972), (Kaynak: İrcica Kütüphanesi Yer Nr: FNA.00.98,39, Demirbaş Nr: F102773).

Fotoğraf 17: Beşiktaş merkezde Sinanpaşa mahallesi, Şehit Asım caddesi, no:8 Yedi-Sekiz Hasan Paşa Fırını (Kaynak: Salim Aydın arşivi 20/10/2020).

Hasan Paşa'ya ait binaların en önemlilerinden birisi Kanlıca'daki yalıydı. Yalıların Boğaziçi'nde tekrar değer kazanmaya başlaması, 1970'li yıllara rastladı. 1990'lı yıllara gelindiğinde Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa Yalısı da satılığa çıkarılanlar arasındaydı. Bu dönemde, yalının Kanlıca tarafında bulunan ve bir dönem kayıkhanesi olarak kullanılan bölümü sonradan kapatılmıştır (Bornovalı, 2018: 219). 25 Ocak 1992'de Milliyet gazetesindeki haberde, Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı fotoğrafı konularak, Kanlıca'daki yalı, Anadoluhisarı'nda gösterilmiş, "1200 metrekare bahçe içerisinde, 300 metrekare kullanım alanı olan ve içerisinde antika eşyaları bulunan iki katlı yalı 66 milyara (12 milyon dolar) satışa çıkarıldı" haberi birinci sayfadan verilmişti (Milliyet, 25 Ocak 1992). Daha sonra yalının sahibi Haluk Erben olmuş, o da yalıyı 2009 yılında satılığa çıkarmıştır. Yalı satılığa çıkarıldığı yıl, Abdi İbrahim İlaç Sanayi yönetim kurulu başkanı Nezih Barut tarafından satın alınmıştır. Yalının ana binasının yanında 80 metrekarelik müstemilatı ile yaklaşık 30 metrekarelik mehtabiye köşkü bulunmaktadır. Son dönemde yalı bahçesine bir de havuz yapılmıştır (Hürriyet, 5 Ağustos 2009).

Boğaziçi'ndeki yalılar, dünyanın da dikkatini çekmektedir. Bunun en önemli örneklerinden birisi Amerikan tasarım dergilerinden "Architectural Digest"dir. Dergi muhabirleri İstanbul'a gelerek tarihi yalıların hem içerden hem de dışardan fotoğraflarını çekmişler, bu fotoğraflar hem dergide hem de derginin internet sitesinde yayınlanmıştır. Bu tarihi yalılar içerisinde iç tezyinatı, klasik tavrı ve salondaki fiskiyesiyle Hasan Paşa Yalısı öne çıkanlardan birisi olmuştur (Takvim, 14 Nisan 2018).

Fotoğraf 18: Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı iç mekânı (Kaynak: Takvim Gazetesi, 14 Nisan 2018.)

Günümüzde Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı olarak kabul görmüş bu yalı, bakımlı hali, yanındaki mehtabiye köşkü ve aşiboyası rengiyle Kanlıca'nın en gözde yalılarında birisidir.

VII. Sonuç

Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa, Çorum'da doğmuş gençlik yıllarını babasının yanında çalışarak geçirmiştir. Askerliğini icra ettiği dönemde, 1853-56 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında özellikle Kırım Gözleve ve Anapa'da yararlılık gösterdiği yazılmış olsa da, bunun akademik bir kaynağı tespit edilememiştir. Balıkesir ve civarında ayaklanmaları bastırıldığına dair kaynak gösterilmiş, ancak o kaynaktan ne bir komutan ne de Hasan ismi geçmektedir.

Hasan Paşa 1877-78 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Harbinde, Anadolu cephesinde, Ardahan'da Ruslara karşı savaşmış, ancak bu cephede Osmanlı ordusu bir başarı gösterememiştir. Paşa, Abdülaziz döneminde ilk defa karakol komutanlığında görev almış, padişahın tahtan indirilmesiyle memleketi Çorum'a dönmüş, II. Abdülhamid'in sultan olmasıyla tekrar Beşiktaş Muhafızı olmuştur. Paşanın şöhretini artıran en önemli unsur Çırağan Vakası'dır. Bu olayda Ali Suavi'nin ölümüne vesile olmuş, baskının başarılı olmamasında önemli bir rol oynamıştır. Paşa, Beşiktaş'taki bütün olaylarla ilgilenmiştir. Bunun en iyi örnekleri "Benli Hürmüz" olayı ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün antrenmanlarıdır.

Paşanın, Beşiktaş Muhafızlığı yanında kendine bağlı hafiyelerle II. Abdülhamid'e jurnal ulaştırması da önemlidir. Bunun en iyi örneği, Karaköy'de Ermenilerin Osmanlı Bankası Baskını'dır. Bu yönüyle de Hasan Paşa, II. Abdülhamid döneminde Hafıye-i Şehriyâri unvanını alanlar arasındadır.

Paşa, doğduğu ve gençlik yıllarının geçtiği Çorum'a bağlılığını devam ettirmiş, aynı zamanda siyasi gücünü de kullanarak Ankara Valisi Abidin Paşa ile birlikte, 1894 yılında Çorum, Ankara'ya bağlı sancak merkezi haline getirilmiştir. Paşa, Çorum Ulu Cami avlusunda bir kütüphane binası inşa ettirmiştir. Hasan Paşa, ayrıca Çorum Saat Kulesinin yapımında önemli rol oynamıştır. Ayrıca Çorumluların ve Denizlililerin paylaşamadığı Hacı Hasan Paşa'nın, iki farklı Hasan Paşa olduğu tarafımızdan ortaya çıkarılmış, Denizli, Tavas ilçesinden olan Ferik Hacı Hasan Paşa hakkında da kısaca bilgi verilmiştir.

Hasan Paşa Ekim 1904'te vefat ettiği zaman, uzun yıllar görev yaptığı Beşiktaş Karakolu yanında bulunan Barbaros Hayrettin Paşa Haziresine defnedilmiştir. Paşa için, dönemin önemli mimarlarından Kemalettin Bey tarafından hazire içerisinde türbe yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in 1909'da tahtan indirilmesinden sonra İttihat ve Terakki taraftarı yayın organlarında Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden, Hasan Paşa Türbesinin kaldırılması yönünde yazılar yayınlanmıştır. İttihatçılar tarafından Hasan Paşa Türbesi "Heykel-i Zalim" olarak nitelendirilmiştir. İttihat ve Terakki taraftarı yazarlar; Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi etrafında çevre düzenlemesi yapılmasını, Hazire içerisinde Barbaros Hayrettin Paşa ahfadı dışındaki türbe ve mezarların kaldırılmasını, burasının ziyaretgâh olmasını tavsiye etmişlerdir. Basında çıkan yazılar

ve çevre düzenlemesi ile ilgili haberler hükümette de karşılık bulmuş, 1915 yılında Barbaros Hayrettin Paşa Haziresi etrafında düzenleme yapılması için Sultan Mehmed Reşad, Sadrazam Mehmet Said Paşa ve Evkaf Nazırı Hayri Bey imzalı bir irade çıkmıştır. Savaşların devam etmesinden dolayı bu düzenleme bir süre ertelenmiş, İstanbul Belediyesi 1935 yılında Hasan Paşa Türbesinin kaldırılması için ailesine bir ay süre vermiştir. Daha sonra Hasan Paşa'nın mezarı, yine Beşiktaş'taki Yahya Efendi mezarlığına annesi ve ilk eşinin yanına taşınmıştır.

Paşanın vefatından sonra yalı torununa kalmıştır. Kanlıca ile Çubuklu sınırında Çakalburnu adı verilen mevkiye yapılan yalı, beşik çatısı ve mehtabiye köşküyle dikkat çekmektedir. Su basman katı ile iki kattan oluşan yalının çatı katı da bulunmaktadır. Yalının ilk sahibi Hasan Paşa değildir. Yalının Asaf Paşa'dan Hasan Paşa'ya geçtiği değerlendirilmektedir. Yalı; manzarası, klasik üslubu ve aşı boyasıyla Boğaziçi'nde en çok dikkat çeken yalılardan birisidir. Beşiktaş Muhafızı Müşir Hasan Paşa'yı bilinen kılan önemli etmenler vardır.

Bunların başında uzun yıllar Beşiktaş Muhafızlığı yapması, Beykoz'un en önemli yalılarında birisine sahip olması, Beşiktaş merkezde Hasan Paşa'nın adıyla bir fırının bulunması, okuma ve yazması olmadığı için Arapça rakamlarla attığı ifade edilen imzasıdır. Ancak yaptığımız araştırmada ve Osmanlı Arşivi vesikalarında Hasan Paşa'nın imzası ortaya çıkarılmıştır. Yedi-Sekiz Hasan Paşa tabirine 1940 yılı öncesinde rastlanamamıştır. Paşanın okuma ve yazması olmadığına dair ilk yazılı kaynakların, literatüre 1940'tan sonra girdiği görülmektedir. Oysa Hasan Paşa, Çorum'da sıbyan mektebine gitmiştir. Paşanın okuma yazma bilmediğine dair yazıların, paşanın türbesinin ve mezarının Barbaros Hayrettin Paşa Haziresinden kaldırılmasından sonra gündeme gelmesi dikkat çekmektedir.

Kaynaklar

- Akbayar, N. (1998). "Tarih İçinde Beşiktaş Osmanlı Dönemi". Akbayar, N. (Ed.), *Dünden Bugüne Beşiktaş* (ss. 25) içinde. İstanbul: Beşiktaş Belediyesi Beltaş A. Ş. Yayınları.
- Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Tarih Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkitli Siyasî Târîhi* (IV). İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Akşit, İ. (2014). *İstanbul Sarayları, Kasırları, Köşkleri ve Yalıları*. İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık.
- Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları, Özgül, (1991). M. K. (Haz.). İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Ali Said, (1994). *Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı*, Galitekin, A. N. (Haz.). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Aslan, M. (2007). "Kastamonulu Hattatlar". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2 (4), 144-160.
- Belge, M. (1997). *Boğaziçi'nde Yalılar, İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Birbudak, T. S. (2013), “Osmanlı Basınında Mahmud Şevket Paşa Suikastı”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (65), 69-94.
- Birinci, İ. (1972). “Türkiye’de Eski Zaptiye Kumandanları”. *Hayat Tarih Mecmuası*, 1 (5), 59-62.
- Bornovalı, S. (2018). *Boğaziçi’nin Tarih Atlası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Boydak, F. Ş. (2016). “Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Anadolu Selçuklu Cildleri Ve Mücellidleri”. Z. Işık (Ed.), *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 511-536) içinde. (I). Çorum.
- Bumin, A. (1951). “Yedi Sekiz Hasan Paşa’ya Ait Fıkralar”. *Tarih Dünyası*, 3 (25), 1113.
- Çağlayan, M. (2020/5). “Beşiktaş’ın 19. Yüzyıldaki Kentsel Dönüşümüne Bir Bakış”. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, (1), 33-52.
- Çavdır, N. (2016). “19. Yüzyıl Ortalarında Çorum Sancak Merkezinde Nüfus Ve Ekonomi”, Z. Işık (Ed.), *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 577-594), (II). Çorum.
- Çetin, M., “Nikferli Yedi Sekiz Hasan Paşa”, *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi, Özel Sayı*, (44), 4-17.
- Çımlı, O. (1947). “Beşiktaş”. İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, Dosya No: 41, 001500896006.
- Çoker, F (1994). *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Tarih Dizisi.
- Çuluk, S. (2018). “Osmanlıların Unuttuğu Büyük Türk Denizcisi Barbaros Hayreddin”. *Tarih Dergisi*, (55), 30-41.
- Danışmend, İ. H. (1961). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (IV). İstanbul: Türkiye Yayınları.
- Demiroğlu, F. (1955). *Abdülhamid’e Verilen Jurnaller*. İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları.
- Eldem, S. E. (1979). *Boğaziçi Anıları Reminiscences Of The Posphorus*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Kollektif Şirketi.
- Ekimoğlu, M. (1970). *Boğazın Anadolu Sahili Yalıları*. (Yayımlanmış Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi.
- Erdenen, O. (1993). *Boğaziçi Sahilhaneleri 1 (Beykoz - Anadoluhisarı)*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Erkoç, E. (2015). *Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi*. Çorum: Salmat Basım Yayım.

- Felek, B. (1977). "Saltanat Devrinin Meşhur Simaları". İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, Dosya No: 21, 001517716006.
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1996). Anılar 2 Sergüzeşt-i Hayatım'ın Cild-I Sanisi. Akbayar, N. (Sd.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Genim, M. S. (2012). Konstantiniyye'den İstanbul'a XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Anadolu Yakası Fotoğrafları, (III). İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.
- Gör, E. (2015). II. Abdülhamid'in Hafiyeye Teşkilatı Ve Teşkilat Hakkında Bir Risale Örneği: "Hafiyelerin Listesi". İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gör, E. (2019). Abdülhamid Döneminde İstihbarat Mutlakiyetten Meşrutiyete Haber Alma Faaliyetleri 1876-1909. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Hafız Mehmet Bey, (1978). Sultan Abdülaziz Han, Koçak, Y. (Haz.). İstanbul: Sebül Yayınevi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar, nr: 005082.
- İşler, N. (2019). "20. Yüzyıl Dîvân Şâiri Hattât Suûdü'l-Mevlevî ve Dîvânı (Zâdegân)", İlahiyat Araştırmaları Dergisi, (11), 53-90.
- İzzet Ziya, (2018). Saraydan Hatıralar. Birinci, A; Yiğit, Y. (Haz.). İstanbul: Kopernik Yayınları.
- Kırdar, L. (1947). Yenileşen İstanbul 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'da Neler Yapıldı?. İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası.
- Kırımî-zâde Mehmet Neş'et Efendi, (2008). Sultan İkinci Abdülhamid Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkik Raporları. Erkan K., Gündoğdu R., Temiz A. (Haz.). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Kırmızı, A. (2012). "Sultan II. Abdülhamid'in Kişiliğinde Süreklilik ve Kopuş", Yılmaz, C. (Ed.). Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi (ss. 17-30) içinde. Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Küçük, C. (1993). "Çırağan Vak'ası". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (VIII, 306-309). İstanbul, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası.
- Koçu, R. E. (1961). "Beşiktaş Bostan Vakası" İstanbul Ansiklopedisi, (V, 2575-2576). İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Koçu, R. E. (1961). "Boğaziçi Konuşuyor Ve Kanlıca Tarihçesi". İstanbul Ansiklopedisi, (V, 2874-2875). İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Koçu, R. E. (1961), "Beşiktaş", İstanbul Ansiklopedisi, (V, 2562-2571). İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.

- Kodal, T. (2009). “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti’nin Nüfus Özellikleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 233-258.
- Koloğlu, O. (1996). “Hafîye Teşkilatı”. *Osmanlı Ansiklopedisi* (VII, 124-127). İstanbul.
- Koloğlu, O. (2013). *Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa’ya*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Mahmut Celâleddin Paşa, (1983). *Mir’ât-ı Hakikat Tarihi Hakikatların Aynası*, Miroğlu, İ. (Haz.). I-II-III, İstanbul: Berekât Yayınevi.
- Mehmet Ârif Bey, (2006). *Başımıza Gelenler 93 Harbi’nde Anadolu Cephesi Ruslarla Savaşın Hatıraları*, Düздаğ, E. (Haz.). İstanbul, İz Yayıncılık.
- Mehmet Reşid, (1950), “İstanbul’un Eski Zabıta Âmirleri” İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, Dosya No: İstanbul’un Genel Dokümanları, 001583185010.
- Namık Kemal’den Mektupvar (2008). Akyıldız, A., Özcan, A. (Haz.). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları.
- Oğuz, A. (2006), “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara Vilâyeti (Çorum Kazası) Ve İlk Osmanlı Mecliside Ankara Mebusları”. *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu (Tebliğler-Müzakereler) Bildiri Kitabında* (ss. 492-500) içinde. Çorum.
- Sabuncuoğlu, M. İ. (2008). *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II ve Maarif Hayatımız*, Yiğit, İ. (Haz.). Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sadri Sema, (2002). *Eski İstanbul Hatıraları*, Çoruk A. Ş. (Haz.). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Sedes, H. (1946). *1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri ve Siyasî Olaylar, Başlangıç II. Kısım*. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi.
- Sedes, H. (1952). “Çırağan Sarayı Vakasının İçyüzü”. *Tarih Dünyası*, 3, (28-29), 1143-1146.
- Sezikli, U. (2010). “Çorum’da Bir Müsikînas: Hâfız Recep Camcı”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 367-384.
- Somalı, V. (1996). *Türk Sporunda Bir Asır Beşiktaş Spor Kulübü 1903-1996*. Flash Yayıncılık Ltd.
- Şimşek, M. S. (2011). *İstanbul’un 100 Yalısı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları.
- Solak, B. İ. (2020). *7 Düvel 8 Sonsuzluk Çorumlu Mareşal Hasanpaşa*. İstanbul: Alioğlu Matbaacılık.

- Süleyman Kani İrtem, “Saray ve Babiâli’nin İç Yüzü: Sultan Murad’ın Baş Kadını Mevhibe Hanım’ın Anlattıkları”, İstanbul Şehir Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, Dosya No: V. Murad, 001517214006.
- Süleyman Kani İrtem, (1999). Abdülhamid Devrinde Hafiyelik Ve Sansür: Abdülhamid’e verilen Jurnaller, Kocaoğlu, O. S. (Haz.). İstanbul: Temel Yayınları.
- Süleyman Tevfik (2011), II. Meşhriyet’ten Cumhuriyet’e Elli Yıllık Hatıralarım, Özdemir, Ş., Yıldırım, T. (Haz.), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1961). Osmanlı Sultanları Tarihi. İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi.
- Sadi Yaver Ataman Türk İstanbul, (1997). Şenel, S. (Haz.). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları.
- Talu, R. H. (2015), “Üsküdarlı Bir Beyefendi: Lem’î Atlı”. U. Demir, C. Tomar, C. Yılmaz (Ed.), Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII 21-23 Kasım 2014 Bildiriler Kitabı (ss. 185-191) içinde. (II). İstanbul.
- Tombuş, İ. (2005). Çırağan Baskını Yedi Sekiz Hasan Paşa (Tarih Roman). Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Tuğlacı, P. (1981). Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi Ve Balyan Ailesi. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.
- Tombuş, N. (1945). “Beşiktaş Muhafızı Müşir Hacı Hasan Paşa” Çorumlu Dergisi, Çorum, (52), 1539-1547.
- Uğur, N. (1942). “Çorumlu Hacı Hasan Paşa”. Çorumlu Dergisi, (36-37), 1096-1099.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1944). “Ali Suâvi ve Çırağan Sarayı Vak’ası”. Belleten, 8 (29), 71-118.
- Vak’a-nüvis Ahmet Lûtfi Efendi Tarihi, (1991). Aktepe, M. (Haz.). XIV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yavuz Argıt Armağanı, (2012). Ülker, M. B. (Haz.). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yurt Ansiklopedisi (1982). (II, 1126). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Yücebaş, H. (1978). Şair Eşref Bütün Şiirleri Ve 80 Yıllık Hatıraları. İstanbul: Gül Matbaası.
- Ziya Şakir (1943). İkinci Sultan Hamid Şahsiyeti ve Hususiyetleri. İstanbul: Anadolu Türk Kitap Deposu.

Arşiv Kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), nr: 1217/91240 (14.06.1316 / 30.10.1898).

- Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), nr: 3537/265222 (29.03.1327 / 20.03.1909).
Dâhiliye Defterler (DH. SAİD.d.), nr: 22/181 (29.12.1248 / 18.05.1833).
İrade Evkaf (İ. EV.) nr: 60/4 (25.05.1333 / 10.04.1915).
Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML EEM.), nr: 425/77 (28.09.1318 / 19.01.1901).
Yıldız Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.), nr: 61/23 (05.10.1307 / 25.05.1890).
Yıldız Arzuhal Jurnal (Y. PRK. AZJ.), nr: 21/77 (22.09.1309 / 20.04.1892).
Yıldız Adliye ve Mezahip Nezareti Maruzatı (Y. PRK. AZN.), nr: 23/88 (06.12.1321 / 23.04.1904).
Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK.), nr: 3/50 (14.08.1297 / 22.08.1880).
Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.), nr: 16/38 (30.07.1298 / 28.06.1881).
Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.), nr: 23/26 (21.05.1295 / 23.05.1878).
Yıldız Maliye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. ML.), nr: 17/49 (24.07.1315 / 19.12.1897).
Yıldız Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı (Y. PRK. SGE.), nr: 2/83 (30.12.1303 / 29.09.1886).
Yıldız Zabtiye Nezareti Evrakı (Y.PRK. ZB.), 3/50 (26.09.1303 /28.06.1886).
Yıldız Zabtiye Nezareti Evrakı (Y.PRK. ZB.), 32/28 (27.12.1319 / 06.04.1902).

Gazeteler

- Akşam, 21 Mart 1935.
Ceride-i Bahriye Mecmuası, 28 Teşrinievvel 1326, sy: 495: 884-885.
Donanma Mecmuası Haziran 1326, sy: 4: 289-295.
İkdam, 12 Şubat Efrenci 1904, sy: 3467.
İkdam, 24 Teşrinievvel Efrenci 1904, sy: 3722.
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koleksiyonu, Envanter no: 12518.
Milliyet, 25 Ocak 1992.
Hürriyet, 5 Ağustos 2009. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/afif-pasa-icin-yaristi-yedi-sekiz-hasan-pasa-yi-satin-aldi-12214263> (13.10.2020).
Takvim, 14 Nisan 2018. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/04/14/dunyalik> (13.10.2020).
Tercüman-ı Hakikat, 12 Şubat Efrenci 1904, sy: 8193-2993.

Tercüman-ı Hakikat, 23 Teşrinievvel Efrenci 1904, sy: 8447.

Elektronik Kaynaklar

Mahmil-i Şerifin (Surre Alayı) Yıldız Sarayı'ndan hareketi esnasında yapılan merasim. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer numarası: NEKYA77923/18.

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-23---0018.jpg>

Beşiktaş Muhafızı Müşir Yedi Sekiz Hasan Paşa (1824-1904), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi (ircica), Ircica Kütüphanesi Yer Nr: FEÖ.00.03.54, Demirbaş Nr: F119539. <https://library.ircica.org/Biblio/Detail/147985>

Kanlıca: 7-8 Hasan Paşa Yalısı, Ircica Kütüphanesi Yer Nr: FNA.00.67.10, Demirbaş Nr: F100355. <https://library.ircica.org/Biblio/Detail/138386>

Beşiktaş Hasan Paşa Köşkü (Cihannüma Mahallesi Doğan Sokakta, Yayıncı:16/04/1972), (Kaynak: Ircica Kütüphanesi Yer Nr: FNA.00.98,39, Demirbaş Nr: F102773. <https://library.ircica.org/Biblio/Detail/139595>

Beşiktaş Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi Yakınında Karakol Binası

<http://www.eskiistanbul.net/5819/besiktasta-bulunan-barbaros-hayrettin-pasa-turbesi-yani-yedisekiz-hasan-pasa-karakolu-ve-mihrisah-valide-sultan-cesmesi-1935>